

Uitgevoerd door
Hogeschool Gent
Vakgroep Sociaal Werk

Auteurs
Sven De Visscher
Didier Reynaert

In opdracht van
Agentschap voor Binnenlands Bestuur
Team Stedenbeleid

Kinderen en jongeren als medeburgers in een duurzame en leefbare stad

Visietekst ter voorbereiding van de ontwikkeling van een kindfocus binnen de stadsmonitor

Definitieve versie • 5 november 2013

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Methodologie	3
3	Kindvriendelijkheid als pedagogisch kader	4
3.1	Romantisch kindbeeld als ontstaansgrond	4
3.2	Kinderen en jongeren als medeburgers	5
4	Bouwstenen voor een kindvriendelijke stad	7
4.1	Stedelijk burgerschap	7
4.2	Participatief werken	9
4.3	Leefwereldgericht werken	10
4.4	Infrastructureel werken	12
5	Geraadpleegde literatuur	13

1 Inleiding

De stadsmonitor is een instrument van het Vlaamse stedenbeleid en de Studiedienst van de Vlaamse Regering dat zowel de Vlaamse overheid als de stadsbesturen toelaat aan de hand van indicatoren na te gaan of de 13 Vlaamse centrumsteden in meer leefbare en duurzame richting evolueren (Bral & Schelfaut, 2013). De aandacht voor de positie van kinderen in de steden is daarbij niet nieuw. Het aantrekken van jonge gezinnen met kinderen in de steden blijft een belangrijke doelstelling. Beter zicht krijgen op elementen die van belang zijn voor de gezinnen om wel/niet te kiezen voor de stad, is wenselijk. Maar ook de stem van kinderen en jongeren zelf kan een belangrijke bron van informatie over de leefbaarheid en duurzaamheid van de stad opleveren. Via een telefonische enquête in 2004 en 2006 en een schriftelijke survey in 2008 en 2011 werd de perceptie van de stad bevraagd bij volwassenen en jongeren ouder dan 15 jaar, maar nog niet bij -15 jarigen. Dit is een leemte. Uit gegevens van de Stadsmonitor blijkt dat jonge gezinnen nog steeds de stad verlaten, hoewel de stadsvlucht vermindert. Zo is het migratiesaldo van jonge gezinnen in 7 van de 13 centrumsteden positief voor de periode 2007-2009.

Vanuit die achtergrond hebben de Studiedienst van de Vlaamse Regering en het Team Stedenbeleid een denkproces opgestart om de mogelijkheid van een kindfocus binnen de stadsmonitor te ontwikkelen. De stad leefbaar en aantrekkelijk maken voor kinderen staat daarbij voorop. Binnen de stadsmonitor ontbreekt tot op heden echter een expliciete visie op de positie van het kind in de stad. De focus lag in eerste instantie op leefbare en duurzame steden die jonge gezinnen in de stad kunnen houden of aantrekken (Bral & Schelfaut, 2013). Vanuit deze achtergrond stelden Stuyck en Jacques (2013) een eerste conceptueel kader op, gebaseerd op internationale literatuur rond kindvriendelijke steden, de bestaande praktijk in een aantal steden en het reeds verrichte denkwerk rond deze thematiek door het Vlaams Netwerk Kindvriendelijke Steden, de Gezinsbond, VVJ en Kind & Samenleving. Vanuit deze oefening werpen ze ook de vraag op of de visiematrix van de stadsmonitor en de hieraan gekoppelde indicatoren de kindvriendelijke stad voldoende in beeld brengen, en toetsen ze deze aan de gevonden resultaten in de literatuur. Om de krijtlijnen van deze visie verder uit te tekenen, werd er een dialoog opgestart met vertegenwoordigers van de centrumsteden en diverse experts uit het middenveld en de academische sector. Dit rapport brengt de belangrijkste inzichten uit deze gesprekken samen om tot een samenhangende visie te komen rond de positie van kinderen in de stad en een kader aan te reiken voor de vertaling van deze visie op het niveau van de beleidsintenties die aan de basis liggen van de stadsmonitor.

2 Methodologie

Samen met een expertengroep werd er in drie vergaderingen gediscussieerd over:

- Concepten met betrekking tot de kindvriendelijke stad die noodzakelijk zijn om mee te nemen in de visiematrix
- Bestaande intenties uit de visiematrix met betrekking tot kindvriendelijkheid (behouden, aanpassen?..)
- Voorstellen voor nieuwe intenties die opgenomen moeten worden in de visiematrix.

- Verschil/ meerwaarde/aanvulling in vergelijking met andere instrumenten (oa kinderrechtenmonitor, JOP-monitor,...)
- Deze visietekst waaruit de op te nemen intenties volgen (bestaande intenties, nieuwe intenties, aangepaste intenties).

In deze expertengroep zetelden vertegenwoordigers van de 13 centrumsteden, Kind & Samenleving, het Europees netwerk voor kindvriendelijke steden, Kinderrechtencommissariaat, VVJ, Gezinsbond, het Jeugdonderzoekplatform, Team Stedenbeleid, de Studiedienst van de Vlaamse Regering, Afdeling Jeugd van de Vlaamse Overheid, het kabinet van de Vlaamse minister van Jeugd en het kabinet van de Vlaamse minister van Stedenbeleid.

3 Kindvriendelijkheid als pedagogisch kader

In de ontwikkeling van een kindfocus in de stadsmonitor neemt het begrip kindvriendelijkheid een belangrijke plaats in als richtinggevend concept. Een evidente keuze, zo lijkt het, vermits het concept van de kindvriendelijke stad reeds geruime tijd is opgenomen in het beleidsdiscours op verschillende niveaus over kinderen in de stad (zie o.m. Stuyck & Jacques, 2013; Van Gils & Van Rumst, 2002). Toch roept het begrip kindvriendelijkheid tegelijk een aantal fundamentele vragen op, onder meer naar het onderliggend kindbeeld van waaruit de kindvriendelijke stad wordt geconcipeerd en tot welk soort opvoeding kindvriendelijke voorzieningen in die stad dan wel (moeten) bijdragen.

3.1 Romantisch kindbeeld als ontstaansgrond

Laten we beginnen bij het onderliggende kindbeeld dat aan de basis ligt van allerhande kindvriendelijke voorzieningen. Voor een groot deel van de twintigste eeuw vormde de ontwikkelingspsychologie de dominante invalshoek voor de studie van het kind. Dit vormde een belangrijk kader voor de ruimtelijke segregatie van kinderen in aparte omgevingen. Lea Dasberg concludeerde in die zin dat doorheen de 20ste eeuw er een sterke tendens is gegroeid in de opvoeding die ze samenvatte als het *grootbrengen door kleinhouden als historisch verschijnsel* (Dasberg, 1981). De leefwereld van kinderen wordt duidelijk onderscheiden van die van volwassenen, en ze worden ontslagen van economische activiteit ter wille van hun harmonieuze ontwikkeling en socialisatie tot volwassen burgers en hun toekomstige bijdrage tot de maatschappij. Het jeugdland bereidt kinderen voor op hun burgerschap in de samenleving door ze tijdelijk buiten de samenleving te plaatsen en ze ertegen te beschermen. In vergelijking met de wereld van de volwassenen die wordt gekenmerkt door zwaarwichtigheid, werkdruk, concurrentie, verantwoordelijkheden, enzovoort, wordt de kinderlijke leefwereld voorgesteld als een reservaat waar men nog vrij en vrolijk, onschuldig en onbelast kan leven, een verloren hemel (Mortier, 1999). "Oorspronkelijke onschuld" vormt een basiskarakter van het geromantiseerde kind dat in stand moet gehouden worden tot de volwassenheid en beschermd moet worden tegen de invloeden van de maatschappij (Hendrick, 1997). Een dergelijk romantisch kindbeeld heeft een belangrijke invloed gehad op de ontwikkeling van afzonderlijke speelruimtes in de stad, maar dreigt tegelijk uit te monden in een verenging van de kindvriendelijke stad in een *syndroom van Madurodam* (Rogiers, 2005). Madurodam is

een miniatuurstad in Nederland die als attractiepark voor kinderen is ingericht. De “echte” stad wordt er zo realistisch mogelijk nagebootst, met als bedoeling een zo ‘typisch en herkenbaar’ (sic) mogelijke Nederlandse stad te reconstrueren, tot en met de jaarlijkse verkiezing van een eigen jeugdgemeenteraad en burgemeester. Alles is er aangepast op maat van kinderen. Op die manier is Madurodam een goede metafoor voor het beeld van de ideale stad voor kinderen zoals deze in veel discussies wordt gehanteerd, met ontwerpcriteria die ‘typisch’, ‘herkenbaar’ en ‘op maat van kinderen zijn’... maar tegelijk los staan van de rest van de stad.

De vraag naar het onderliggend kindbeeld is sterk verbonden met de vraag tot welk soort opvoeding kindvriendelijke voorzieningen willen bijdragen. De stedelijke omgeving kan opgevat worden als een medeopvoeder en op die manier zijn er vele *pedagogieken* denkbaar van de kindvriendelijke stad (De Visscher, 2008). Vanuit een individuele pedagogiek staat de harmonieuze ontwikkeling van het kind als individu centraal. Het kind moet alle kansen krijgen om hoofd, hart en handen te ontwikkelen en de eigen talenten te ontdekken. De kindvriendelijke stad moet in dat geval via haar ruimtelijke inrichting en voorzieningenaanbod ontwikkelingsmogelijkheden creëren voor kinderen en jongeren. De eerste stedelijke speeltuinen zijn bijvoorbeeld vanuit dit oogpunt ontworpen: de speeltoestellen moesten kinderen aanzetten tot specifieke bewegingsactiviteiten die hun motorische ontwikkeling ten goede zouden komen (Vanhelsuwé, 1974).

3.2 Kinderen en jongeren als medeburgers

Een sociale pedagogiek maakt de verbinding tussen dit individuele ontwikkelingsproces en de maatschappelijke context waarbinnen opvoeding plaatsgrijpt. De opvoeding heeft immers een maatschappelijk belang dat soms de individuele belangen van kinderen en jongeren kan doorkruisen, omdat kinderen en jongeren ook steeds deel uit maken van een gemeenschap. Opvoeding in en tot gemeenschap dus, waardoor socialisatie een belangrijk opvoedingsdoel wordt naast individuele ontwikkeling. Vanuit dit sociaal pedagogisch perspectief komt de vraag te liggen naar hoe we het burgerschap van kinderen en jongeren vorm geven. Kinderrechten worden hierbij als primair referentiekader gezien.

Onder meer vanuit deze kinderrechtenbeweging wordt er gewezen op de miskennis van het actorschap van kinderen vanuit een te paternalistische opvoeding, waardoor een grote machtsongelijkheid gecreëerd wordt tussen kinderen en volwassenen, en waardoor opvoeding voornamelijk een volwassenen gebeuren dreigt te zijn over kinderen in plaats van met kinderen. Een kindvriendelijke benadering houdt aldus de erkenning in van het actorschap van kinderen en is als dusdanig een kritiek in op een te instrumentele, ‘kindonvriendelijke’ benadering van de opvoeding (De Visscher, Reynaert, & Bouverne - De Bie, 2012). Om invulling te geven aan het concept van kindvriendelijkheid wordt vaak verwezen naar het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK). Vanuit de koppeling van kindvriendelijkheid aan kinderrechten worden de uitgangspunten van kindvriendelijkheid gezocht in de bouwstenen van het kinderrechtenverdrag, met name de 3P’s: protectie, participatie en provisie. Deze 3P’s staan voor een holistische benadering van kinderen in de samenleving: om hun rechten te realiseren is het noodzakelijk dat kinderen worden beschermd, dat er voorzieningen zijn die kinderen ondersteunen in hun ontwikkeling en dat kinderen kunnen participeren aan het maatschappelijk leven. Meer specifiek wordt het kindvriendelijkheidsdiscours gekoppeld aan de veronderstelling dat de participatierechten van

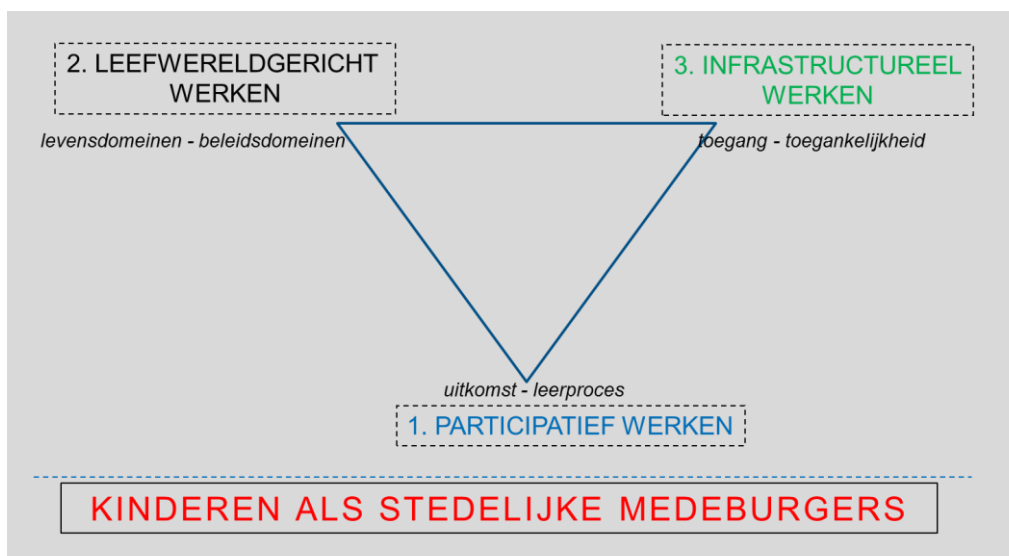
kinderen in Westerse samenlevingen het minst uitgebouwd zijn in vergelijking met beschermingsrechten en rechten met betrekking tot sociale voorzieningen (Bouverne - De Bie, 2001).

Vanuit een sociaal pedagogisch perspectief schuiven we dus een kindbeeld naar voren waarin het medeburgerschap en de rechten van jeugdigen een centrale rol speelt. Zowel over dit (mede)burgerschap als over rechten van kinderen en jongeren bestaan uiteenlopende opvattingen en invullingen. Zo maken Biesta (2011) en Lawy en Biesta (2006) een conceptueel onderscheid tussen sociale en politieke dimensies van burgerschap en tussen burgerschap als status en als praktijk. Een sociale invulling van het burgerschapsbegrip legt vooral de nadruk op het kunnen en mogen deel uitmaken van de sociale netwerken en praktijken die zich afspelen in de samenleving. Hier ligt het accent op "er mogen zijn". In een politieke invulling heeft burgerschap eerder te maken met de mate waarin men mee invloed kan uitoefenen op de besluitvorming in een samenleving. Hier ligt het accent op "meetellen" in de samenleving. Beide invullingen sluiten elkaar niet uit maar belichten wel heel uiteenlopende aspecten van het medeburgerschap van kinderen en jongeren in de samenleving en stellen uiteenlopende uitdagingen ten aanzien van de opvoeding van kinderen en jongeren. In het kader van dat laatste wordt er een onderscheid gemaakt tussen opvoeding *tot* burgerschap – waarin burgerschap wordt voorgesteld als een te bereiken status en opvoeding bestaat uit het aanleren van de juiste waarden, normen, democratische vaardigheden en attitudes – en opvoeding *vanuit* bestaande burgerschapservaringen – waarin burgerschap wordt voorgesteld als een relationele praktijk en een kwaliteit van samenleven die gerealiseerd wordt in alledaagse situaties en interacties. De pedagogische taak in de laatste opvatting ligt dan in het creëren van situaties en ervaringen waarin kinderen en jongeren zich erkend weten als medeburgers van de samenleving die er mogen zijn en die meetellen.

Ook wat betreft het kader van de kinderrechten bestaan er verschillende opvattingen en visies. In navolging van Hubeau (2003) en Bouverne-De Bie (2005) kunnen kinderrechten gezien worden vanuit hun waarborgfunctie en vanuit hun beleidsfunctie. Waar de *waarborgfunctie* verwijst naar de toepassing van de rechtsregel is de *beleidsfunctie* gelegen in een benadering van kinderrechten als referentiekader of toetssteen om een kindvriendelijke samenleving vorm te geven. Kinderrechten worden hierbij gezien als een 'gevoeligmakend concept', een hefboom, om de kwaliteit van onze relaties met kinderen in de samenleving te 'onderzoeken' en om te buigen naar een groter respect voor de belangen van kinderen. Dit omhelst zowel een individueel als collectief leerproces (Reynaert, Bouverne - De Bie, & Vandevelde, 2010). *Het individuele leerproces* is gelegen in de zoektocht naar de vormgeving aan kinderrechten vanuit de dagelijkse ervaringen van kinderen en jongeren zélf in hun leefwereld. Met het benadrukken van *het collectieve leerproces* wordt gewezen op het feit dat de realisatie van kinderrechten niet los kan worden gezien van de realisatie van de rechten van mede-burgers. Zo kan de realisatie van rechten van volwassenen (bvb op rust) niet los worden gezien van de realisatie van rechten van kinderen (bvb op spel). Concreet houdt dit het engagement in om rechten van kinderen te zien in hun interrelatie met rechten van volwassenen (of andere groepen in de samenleving) en om bij belangenconflicten tussen burgers dit conflict 'leerzaam' ter hand te nemen, en niet de facto te vertalen in een door het recht te beslechten belangentegenstelling.

4 Bouwstenen voor een kindvriendelijke stad

We trekken de hierboven uitgewerkte invulling van kindvriendelijkheid in het vervolg van deze tekst door naar de stedelijke context door middel van een schets van hoe een kindvriendelijke stad gerealiseerd kan worden. We schuiven een aantal bouwstenen naar voren die de aandacht vestigen op de positie van kinderen en jongeren binnen het stedelijk beleid, zonder te blijven steken in het romantisch beeld van het zorgeloze, spelende kind of de afzondering van kinderen in afzonderlijke jeugdeilanden binnen de stad. De belangen van kinderen en jongeren worden met andere woorden uitdrukkelijk verbonden met de (soms tegengestelde) belangen van andere bewoners en gebruikers van de stad. Verder houdt elke bouwsteen een eigen spanningsveld in met betrekking tot de realisatie van een kindvriendelijke stad, wat het idee versterkt dat de kindvriendelijke stad geen vaststaand gegeven is, maar een voortdurende opgave inhoudt om de stedelijke context te toetsen aan de leefsituatie van kinderen en jongeren in de stad. De verschillende bouwstenen hangen nauw met elkaar samen en zijn ook slechts in interrelatie met elkaar te begrijpen. De erkenning van het stedelijke medeburgerschap en rechten van kinderen en jongeren creëert de opgave tot participatief werken. Participatief werken vereist op haar beurt tot het centraal plaatsen van de alledaagse leefwereld van kinderen en jongeren in het stedelijk beleid. En door deze leefwereld centraal te zetten, komt het belang van een kindvriendelijke infrastructuur onder de aandacht. Onderstaande figuur vat de bouwstenen en bijhorende spanningsvelden samen.

4.1 Stedelijk burgerschap

Het startpunt en de voedingsbodem voor de realisatie van een kindvriendelijke stad leggen we bij de benadering van kinderen en jongeren als stedelijke medeburgers. Dit standpunt hangt nauw samen met de sociaal pedagogische benadering die we eerder hebben toegelicht, en houdt meer bepaald een verbijzondering van het burgerschapsbegrip in tot stedelijk burgerschap. In de internationale literatuur

hebben de laatste decennia verschillende academici bijgedragen tot de uitwerking van dit concept van stedelijk burgerschap vanuit de aanname dat er zich op stedelijk niveau specifieke aangrijpingspunten situeren om het burgerschap van vooral kwetsbare groepen in de samenleving met een zwakke formele burgerschapspositie te versterken. Dit sluit dus nauw aan bij de eerder beschreven opvattingen over burgerschap als alledaagse praktijk in plaats van een te bereiken status. Lefebvre (1968) stelt dat het stedelijk burgerschap van gemarginaliseerde groepen op twee manieren kan gerealiseerd worden: door gelijke toe-eigeningsmogelijkheden van de stedelijke ruimte na te streven voor alle groepen in de stad, en door gelijke mogelijkheden in te bouwen tot stedelijke productie (Bezmez, 2013). Beide strategieën vat hij samen met de stelling dat iedereen recht heeft op de stad. Dit houdt enerzijds in dat alle groepen (dus ook verschillende groepen kinderen en jongeren) fysieke en mentale ruimte moeten vinden in de stad die ze zich kunnen toe-eigenen, waarmee ze zich kunnen identificeren en waar diverse vormen van sociaal handelen en sociale relaties tot ontplooiing kunnen komen. Anderzijds betekent het dat verschillende groepen in de stad (opnieuw inclusief kinderen en jongeren) hun stem moeten kunnen laten horen over en invloed moeten kunnen uitoefenen op de manier waarop de stedelijke ruimte verder wordt uitgebouwd, welke functies al of niet worden opgenomen of geschrapt in de stad en op welke manier tegenstrijdige belangen van stedelingen omtrent het gebruik van de stad met elkaar kunnen verzoend worden.

Kinderen en jongeren erkennen als stedelijke medeburgers betekent dus niet dat zij volledig gelijk worden gesteld aan volwassenen of dat de feitelijke verschillen tussen kinderen en volwassenen worden genegeerd, maar wel dat deze machtsongelijkheid onderworpen moet zijn aan expliciete beperkingen en afspraken, en dat erkend wordt dat kinderen en jongeren evenwaardige leden zijn van de stedelijke samenleving met eigen belangen en betekenissen die mee in het stedelijk beleid moeten in rekening genomen worden. Er is niet enkel een ongelijkheid tussen kinderen en volwassenen, maar ook tussen kinderen en jongeren onderling. Het stedelijk burgerschap van kinderen en jongeren ziet er heel anders uit naar gelang leeftijd, gender, woonplaats, sociaal-economische status en etnisch-culturele achtergrond. James en Prout (1997) spreken in die zin over 'many childhoods' in plaats van één universeel standaardverloop van de jeugdperiode. De diversiteit in het jeugdbegrip hangt samen met de sociale, culturele en economische omstandigheden waaronder kinderen opgroeien, en de sociale positie van kinderen in de samenleving. Daarnaast wordt de diversiteit tussen kinderen ook bepaald door de manier waarop zij zelf bepaalde scheidingslijnen trekken via hun culturele voorkeuren en 'smaken' en hun sociale netwerken.

De kindvriendelijke stad vertrekt vanuit een erkenning van alle kinderen en jongeren in de stad als stedelijke medeburgers en stelt zich tot doel om dit medeburgerschap verder te versterken door meer kansen tot stedelijke toe-eigening en stedelijke productie in te bouwen. Drie vragen zijn daarbij richtinggevend:

1. **Op welke manier kunnen kinderen en jongeren aanwezig zijn in de stad?** • Wat zijn de ruimtelijke condities waarbinnen kinderen en jongeren in de stad leven? Welke stedelijke infrastructuur is voorhanden, welke voorzieningen zijn er, hoe zijn deze verspreid over de stad en hoe bruikbaar worden ze gezien door kinderen en jongeren? Welke ontplooiingsmogelijkheden biedt de stedelijke omgeving aan kinderen en jongeren? Met welke plaatsen in de stad kunnen kinderen en jongeren zich identificeren? Welke

mogelijkheden hebben kinderen en jongeren om aanwezig te zijn in de stad zonder lastig gevallen te worden.

2. **Op welke manier mogen kinderen en jongeren aanwezig zijn in de stad?** · Welke fysieke en mentale grenzen worden gesteld aan de aanwezigheid van kinderen en jongeren in de stad? Welke mogelijkheden hebben kinderen en jongeren om aanwezig te zijn in de stad als kinderen en jongeren?
3. **Op welke manier willen kinderen en jongeren aanwezig zijn in de stad?** · Hoe gaan kinderen en jongeren om met (de grenzen van) de stedelijke omgeving? Hoe aantrekkelijk vinden zij de stad en wat vinden ze net wel of niet aantrekkelijk in de stedelijke omgeving? Hoe komt het actorschap van kinderen en jongeren in de stedelijke ruimte tot uitdrukking?

4.2 Participatief werken

De bovenstaande vragen leggen onmiddellijk de basis voor de volgende bouwsteen voor de realisatie van een kindvriendelijke stad, namelijk participatief werken. De realisatie van een kindvriendelijke stad vraagt dat er voortdurend in dialoog wordt gegaan met kinderen en jongeren. Participatie is echter een gelaagd begrip dat op heel uiteenlopende manieren betekenis kan en moet krijgen in het kader van de vriendelijke stad. We stellen drie betekenislagen voor die elk op hun eigen manier kunnen bijdragen tot een kindvriendelijk stedelijk beleid.

Participatie kan ten eerste ingevuld worden als een onderscheiden *doelstelling* van de kindvriendelijke stad. In dit geval zou de deelname aan het bestaande aanbod van stedelijke voorzieningen (zoals onderwijs, jeugdwerk, gezondheidszorg, hulpverlening, sport, cultuur, arbeid, ...) of aan de stedelijke samenleving in bredere zin een graadmeter kunnen zijn voor de inspanningen die het stedelijk beleid levert om het medeburgerschap van kinderen te versterken. Het accent in deze invulling ligt dan echter vooral op het niveau van de toegankelijkheid van het bestaande voorzieningenaanbod en van de stedelijke ruimte, en biedt weinig inzicht in de redenen waarom sommige kinderen en jongeren zich niet herkennen in dit aanbod of voor de vragen, noden en behoeften die niet opgenomen worden door de bestaande voorzieningen.

Daarom is participatie vanuit een tweede invulling ook een *middel* van de kindvriendelijke stad. Aan de hand van allerlei vormen van informatie, consultatie, inspraak tot en met het meebeslissen kunnen kinderen en jongeren invloed uitoefenen op het stedelijk beleid, de vormgeving van de stedelijke ruimte en het aanbod. Verschillende steden hebben hier al ervaring mee via bijvoorbeeld een jeugdraad, kindergemeenteraad, kindertoets of vaste inspraaknamiddagen met wisselende succeservaringen. Er zijn dan ook door verschillende onderzoekers reeds verschillende bedenkingen geformuleerd bij deze vormen van formele participatie (zie o.m. Bouverne - De Bie & De Visscher, 2008), waaronder het risico op schijnparticipatie, het installeren van een participatieparadox (die wijst op de groeiende kloof tussen participanten en non-participanten) en de selectiviteit van thema's waarop kinderen en jongeren inspraak toebedeeld krijgen (vaak binnen de sociaal-culturele sfeer) ten koste van de afnemende aandacht voor de alternatieve manieren waarop kinderen en jongeren hun stem laten horen, buiten de formele kanalen om.

Participatief werken in de kindvriendelijke stad vraagt daarom nog een derde invulling die participatie beschouwt als *uitgangspunt* van de kindvriendelijke stad. Dit houdt in dat kinderen en jongeren per definitie participeren aan het stedelijk samenleven, zij het op verschillende manieren en in verschillende mate. De kindvriendelijke stad moet dan niet zozeer kinderen en jongeren aanzetten tot (meer) participatie aan de stad, maar oog hebben voor de differentiële manieren waarop zij dagdagelijks participeren aan het stedelijk samenleven, inclusief negatieve of pedagogisch onwenselijk geachte manieren, deze (h)erkennen en ondersteunen. Vanuit die optiek kan kindvriendelijkheid nooit statisch vastgelegd worden in een aantal universele criteria die voor alle steden en alle kinderen en jongeren gelden. De kindvriendelijke stad is dynamisch en voortdurend in verandering.

In een kindvriendelijke stad neemt participatief werken een centrale plaats in de beleidsvorming in. Participatief werken omvat drie dimensies:

1. **Participatie als doelstelling** • De stedelijke voorzieningen en ruimtes zijn betaalbaar, bereikbaar, begrijpbaar, bruikbaar en beschikbaar voor alle kinderen en jongeren (zie o.m. Coussée & Roets, 2011). Er gaat bijzondere aandacht naar de participatiemogelijkheden voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren.
2. **Participatie als middel** • Kinderen en jongeren krijgen voldoende mogelijkheden om direct of indirect mee richting te geven aan het stedelijk beleid. De rollen die zij daarbij kunnen innemen variëren van begunstigden van beleid, informanten over hun eigen leefwereld, beoordelaars, consultants, adviseurs tot medeplanners, drijvende krachten of initiatiefnemers.
3. **Participatie als uitgangspunt** • Een kindvriendelijk stedelijk beleid vraagt een continu en collectief leerproces tussen beleidsmakers, kinderen en jongeren en voorzieningen in de stad. De alledaagse leefwereld van kinderen en jongeren neemt een centrale plek in dit leerproces in.

4.3 Leefwereldgericht werken

Een tweede bouwsteen voor de kindvriendelijke stad vraagt – voortbouwend op het vorige – dat er leefwereldgericht gewerkt wordt binnen het stedelijk beleid. Het leefwereldconcept omvat drie dimensies: een handelingsdimensie (het handelen van mensen wordt beïnvloed door de betekenisvolle omgeving waarbinnen zij zich bewegen), een ontwikkelingsdimensie (doorheen de ontwikkeling krijgt een individu toegang tot steeds meer verschillende omgevingen waar nieuwe ervaringen kunnen opgedaan worden) en een sociaal-ruimtelijke dimensie (Baacke, 1979). Deze principes vertaalt Baacke in de voorstelling van de leefwereld van kinderen en jongeren in vier concentrische cirkels: ecologisch centrum (de intieme, private sfeer), ecologische nabijheid (woon omgeving, vrienden, ...), ecologische sectoren (functiespecifieke ruimtes zoals school, jeugdwerk, ...) en de ecologische periferie (de ruimere publieke sfeer, de wereld van onbekenden).

1. ecologisch	Onmiddellijke,	Processen van emotionele
----------------------	----------------	--------------------------

centrum	primaire leefomgeving waarin iemand geboren wordt.	binding. Eerste cognitieve en motorische vaardigheden leren.
2. ecologische nabijheid	Ongespecificeerde omgeving van het ecologisch centrum: woonomgeving.	Eerste externe relaties opbouwen. Ontmoetingsplaatsen en handelingsmogelijkheden.
3. ecologische sectoren	Functiespecifieke handelingen met welbepaalde rollen: school, winkel, ...	Peerrelaties die kunnen uitgroeien tot groepsactiviteiten.
4. ecologische periferie	Niet-systematische maar bij gelegenheid ter beschikking staande handelingsruimten: grotere instituties, systemen, overheden, media, ... Ruimtelijke settings die men slechts zelden bezoekt (bioscoop, ...)	Diverse ervaringen opdoen.

Naarmate het kind ouder wordt, breidt de sociaal-ruimtelijke context rondom hem/haar uit. De leefwereld kan op deze manier een integratief concept worden voor het stedelijk beleid. De kindvriendelijke stad wil immers vanuit een geïntegreerde benadering het beleid aanpassen of toetsen aan de situatie van kinderen en jongeren. Maar de vraag is dan wat er voorop staat bij dit integraal werken: de beleidsdomeinen en/of de levensdomeinen van kinderen en jongeren.

De kindvriendelijke stad neemt de leefwereld van kinderen en jongeren als uitgangspunt voor beleidsontwikkeling. Dit houdt verschillende zaken in:

1. Dat beleidsmakers zich voortdurend onderzoekend opstellen tegenover de vraag wat het betekent voor kinderen en jongeren zelf om op te groeien in de stad en welke vormen van ondersteuning zij daarbij kunnen gebruiken.
2. Dat er aantrekkelijke en laagdrempelige eerstelijnsvoorzieningen aanwezig zijn in de stad waar kinderen en jongeren met vragen of problemen terecht kunnen, ongeacht tot welk beleidsdomein of beleidssector deze vragen horen.

4.4 Infrastructureel werken

De derde bouwsteen die bijdraagt tot de realisatie van een kindvriendelijke stad ligt in het infrastructureel werken. Het leefwereldmodel van Baacke wou niet enkel de leefwereld van kinderen en jongeren schematisch beschrijven, maar wou tegelijk voorschrijven op welke manier de omgeving van kinderen op een sociaal pedagogisch verantwoorde manier kon ingericht worden. "Hoe meer trefpunten er zijn [in de leefwereld van het kind], en hoe groter hun verscheidenheid, hoe meer de omgeving de optimale ecologische staat benadert" (Baacke, 1979, p. 40). Ook vanuit de (hoofdzakelijk Duitse) sociaalruimtelijke benadering van sociale pedagogiek wordt vooral gewezen op het belang van voldoende steunpunten en hulpbronnen in de leefwereld van kinderen en jongeren (Spatscheck, 2012). Gekoppeld aan het eerder geschetste kinderrechtenkader zou hier gesteld kunnen worden dat de kindvriendelijke stad vooral aandacht heeft voor de provisierechten van kinderen en jongeren, naast de protectie en participatierechten. 'Hulpbronnen' moeten hierbij niet louter beschouwd worden als fysiek aan te duiden voorzieningen, zoals bijvoorbeeld een speelplein, een wijkgezondheidscentrum of een school. Hulpbronnen kunnen evenzeer verwijzen naar niet onmiddellijk fysiek tastbare ondersteuning die een gemeenschap voorziet zoals bvb een financiële tegemoetkoming. Verder zijn heel veel hulpbronnen in de leefwereld van kinderen en jongeren zijn gelegen in personen of relaties die zij onderhouden bvb met ouders voor wat betreft jonge kinderen of met peers voor wat betreft tieners. Infrastructureel werken omhelst het inzetten en op elkaar af stemmen van al deze mogelijke hulpbronnen.

Een belangrijk aandachtspunt bij het infrastructureel werken is echter de wijze waarop voorzieningen tussen komen in het leven van kinderen en jongeren. Hoewel een voorzieningenaanbod in het kader van een jeugdbeleid veelal wordt uitgebouwd vanuit goede intenties blijken zij vaak omgeven te zijn van ambigüiteit. Mortier (2002) wijst op de ontwikkeling waarbij enerzijds kinderen en jongeren, vanuit een uitgebouwd jeugdbeleid vaak instrumenten in handen kregen om hun particuliere belangen te verdedigen (bvb. een jeugdraad). In plaats van de opheffing van de moratoriumstatus van kinderen en jongeren werden dus nieuwe instituties gecreëerd die tot doel hebben empowerend te zijn naar kinderen en jongeren. Omdat deze nieuwe voorzieningen tot stand komen binnen het geïnstitutionaliseerd jeugdland en bijdragen aan de uitbreiding ervan staan zij dus tegelijk in een spanningsverhouding met het ruimere maatschappelijke aanbod van sociale voorzieningen. Raes (2001) stelt dan ook terecht dat de kindvriendelijkheid van een cultuur niet per definitie af te leiden valt uit de realisatie van de particuliere belangen van kinderen en jongeren. Belangen van kinderen en jongeren dienen gerealiseerd te worden in de collectiviteit, waar zij in dialoog komen met belangen van andere maatschappelijke groepen in de samenleving. Het streven naar een kindvriendelijke stad met aandacht voor infrastructureel werken is van hieruit te begrijpen als een streven naar herverdeling van maatschappelijke goederen in functie van een grotere gelijkheid in de samenleving, voor zowel kinderen als volwassenen.

5 Geraadpleegde literatuur

- Bernet, J. T. (Ed.). (1990). *The educating city. I congrés internacional de ciutats educadores*. Barcelona.
- Bezmez, D. (2013). Urban citizenship, the right to the city and politics of disability in Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(1), 93-114.
- Biesta, G. (2011). *Learning democracy in school and society. Education, lifelong learning and the politics of citizenship*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Bouverne - De Bie, M. (2001). Jeugdwerk en kinderrechten: van bescherming, over dienstverlening, naar participatie ... en terug? In E. Verhellen (Ed.), *Kinderrechtengids*. Gent: Mys&Breesch.
- Bouverne - De Bie, M. (2005). Armoede en kinderrechten. *T.J.K.*, 6(3), 115-121.
- Bouverne - De Bie, M., & De Visscher, S. (2008). Participatie: een sleutelbegrip in de samenlevingsopbouw. In A. Desmet, H. Baert, M. Bouverne - De Bie & L. Verbeke (Eds.), *Handboek samenlevingsopbouw in Vlaanderen* (pp. 41-53). Brugge: Die Keure.
- Bral, L., & Schelfaut, H. (Eds.). (2013). *Steden binnenstebuiten! Analyses op stadsmonitor 2011*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Cantillon, B., Storms, B., Verbist, G., & Van den Bosch, K. (1995). *Wegen naar een grotere doelmatigheid van kinderbijslag en belastingaftrek voor kinderen ten laste*: Centrum voor Sociaal Beleid - Universiteit Antwerpen.
- Coussée, F., & Roets, G. (2011). Lokaal vrijetijdsbeleid: tussen vereniging en voorziening. *Handboek Lokaal Jeugdbeleid*(Afl. 8).
- Dasberg, L. (1981). *Grootbrengen door kleinhouden als historisch verschijnsel*. Meppel: Boom.
- De Visscher, S., Reynaert, D., & Bouverne - De Bie, M. (2012). Kinderrechten als referentiekader voor kindvriendelijkheid: opvattingen en discussies. *T.J.K.*, 13(1), 40-52.
- Hendrick, H. (1997). Constructions and reconstructions of British childhood: An interpretative survey, 1800 to the present. In A. James & A. Prout (Eds.), *Constructing and reconstructing childhood* (pp. 34-62). London: Falmer Press.
- Hubeau, B. (2003). Versterk het recht buiten justitie. *Alert*, 23-28.
- James, A., & Prout, A. (Eds.). (1997). *Constructing and reconstructing childhood*. London: Falmer Press.
- Lawy, R., & Biesta, G. (2006). Citizenship-as-practice: the educational implication of an inclusive and relational understanding of citizenship. *British Journal of Educational Studies*, 54(1), 34-50.
- Lefebvre, H. (1968). *Le droit à la ville*. Paris: Anthropos.
- Louv, R. (2006). *Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-deficit Disorder*. Algonquin Books.
- Meire, J. (2013). *Over vrijbuiters en ankertijd*. Brussel: Kind en Samenleving.
- Mortier, F. (1999). De verschijning van het kind: ethiek van de omgang tussen kinderen en volwassenen *Kind in de eenentwintigste eeuw* (pp. 39-44). Gent: VBJK.
- Mortier, F. (2002). We zijn allemaal kinderen: bruggen tussen rechten voor kinderen en rechten voor volwassenen. *T.J.K.*, 3, 10-17.
- Raes, K. (2001). *Controversiële rechtsfiguren. Rechtsfilosofische excursies over de relatie tussen ethiek en recht*. Gent: Academia Press.
- Reynaert, D., Bouverne - De Bie, M., & Vandevelde, S. (2010). Children's rights education and social work: contrasting models and understandings. *International Social Work*, 53(4), 443-456.
- Rogiers, F. (2005). Het syndroom van Madurodam. In L. De Rycke, L. Ackaert, M. Labre, G. Van Hove, E. Castermans, G. Kaesemans & F. Rogiers (Eds.), *De Kliksons voorbijgeklikt. Reflecties van op de zijlijn* (pp. 165-178). Antwerpen: Garant.
- Spatscheck, C. (2012). The socio-spatial approach to social work. *Social Work & Society*, 10(1).
- Stuyck, K., & Jacques, A. (2013). Duurzame en leefbare steden, ook voor kinderen? In L. Bral & H. Schelfaut (Eds.), *Steden binnenstebuiten! Analyses op de stadsmonitor 2011* (pp. 167-197). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

- Van Gils, J., & Van Rumst, K. (2002). *Publieke ruimte: kinderen toegelaten*. Meise: Netwerk Kindvriendelijke Steden.
- Vanhelsuwé, E. (1974). *Recreatieruimten voor stadskinderen*. Antwerpen: Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij.